

Jenni Kultalahti

JUMALANPALVELUS ENNEN JA NYT

Perhon seurakunnan vanhusten näkökulma jumalanpalvelukseen

Opinnäytetyö

KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Maaliskuu 2010

TIIVISTELMÄ

Yksikkö Humanistinen ja kasvatusala, Ylivieskan yksikkö	Aika Kevät 2010	Tekijä/tekijät Jenni Kultalahti
Koulutusohjelma Kansalaistoiminta ja nuorisotyö		
Työn nimi Jumalanpalvelus ennen ja nyt Perhon seurakunnan vanhusten näkökulma jumalanpalvelukseen		
Työn ohjaajat KT Reetta Leppälä ja Teemu Isokääntä		Sivumäärä 31 + 2
Työelämäohjaaja Perhon seurakunnan kirkkoherra Esko Heloneva		
Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten perholaiset vanhukset kokivat jumalanpalveluksen ennen ja miten he kokevat sen tänä päivänä. Tarkoituksena oli saada tietää, mitä vanhukset ajattelevat, kun jumalanpalvelus muuttuu ja haluaisivatko he itse muuttaa sitä jotenkin. Tutkimuksessa haluttiin selvittää myös se, kokevatko vanhukset jumalanpalveluksen mielekkäänä muutoksista huolimatta. Tutkimus oli kvalitatiivinen ja se tehtiin Perhon seurakunnalle. Aineistonkeruumenetelmänä käytin haastattelua. Tutkimus osoitti, että jumalanpalvelus on muuttunut monella tavalla entisajasta tähän päivään. Tutkimustuloksista kävi ilmi, että useimmat haastattelemistani vanhuksista kaipasivat vanhan ajan jumalanpalvelusperinteitä. Tuloksista oli havaittavissa myös se, että vanhukset pitivät jumalanpalvelusta tärkeänä osana elämäänsä. Vanhukset kokivat nykyisen jumalanpalveluksen jossain määrin mielekkääksi, mutta tuloksista oli havaittavissa, että heitä ärsytti siihen tehdyt muutokset esimerkiksi virsien osalta.		
Asiasana Jumalanpalvelus, vanhukset, perinne, uskonnolliset kokemukset		

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Humanities and Education, Ylivieska	Date Spring 2010	Author Jenni Kultalahti
Degree programme Civic Activity and Youth Work		
Name of thesis Church service before and today Perho parish old people point of view on church service		
Instructors Ed.D Reetta Leppälä and Teemu Isokääntä		Pages 31 + 2
Supervisor Esko Heloneva		
The aim of this study was to try to find out, how old people in Perho parish experienced church service before and how they experience it today. The main goal was to try to find out what old people think about changes in the church service and whether they would like to change it somehow. In addition, the goal was to find out how old people experienced church service and how they liked the changes. The study was qualitative and it was carried out in Perho parish. The study showed that the church service has changed in many ways from what it used to be. It became evident from the research results that most interviewed old people miss old time church service tradition. The results also showed that old people feel that the church service is an important part of their lives. Old people feel that today`s church service was somewhat sensible but the results showed that they were irritated because of changes concerning for example hymns.		
Key words Church service, old people, tradition, religious experiences		

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 HISTORIAN HAVINAA.....	3
2.1 Suomalainen jumalanpalvelus 1400-luvulla	3
2.2 Reformaatiokauden suomalainen messu	4
2.3 Suomalainen jumalanpalvelus kohti uutta vuosituhatta.....	5
2.4 Radio- ja televisiojumalanpalvelusten merkitys	5
3 SUOMEN EVANKELISLUTERILAISEN KIRKON JUMALANPALVELUS	
TÄNÄÄN	8
3.1 Jumalanpalvelus tänään ja jumalanpalvelusuudistus.....	8
3.2 Jumalanpalveluksen musiikki	9
3.3 Erityis- ja gospelmessut	11
3.4 Jumalanpalvelusuudistus Perhon seurakunnassa.....	14
4 USKONNOLLISUUS JA JUMALANPALVELUKSEEN OSALLISTUMISEN	
MUUTOKSET	16
4.1 Eri ikäryhmien uskonnollisuus.....	16
4.2 Jumalanpalvelukseen osallistuminen ennen ja nyt	17
5 HAASTATTELUTUTKIMUS PERHOLAISILLE VANHUKSILLE	19
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat	19
5.2 Tutkimusmenetelmät	20
5.3 Vanhukset haastateltavina	21
6 TUTKIMUSTULOKSET	24
6.1 Kohderyhmän kuvaus	24
6.2 Jumalanpalvelus muuttuu	24
6.3 Katosiko muutosten myötä mielekkyys osallistua?	26
6.4 Olisiko halua uudistaa?	27
6.5 Tutkimuksen luotettavuus	28
7 POHDINTA.....	30

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Vanhuksia on tulevaisuudessa yhä enemmän, kun suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle. Niinpä jumalanpalveluksen tulisi palvella vanhusten tarpeita mahdollisimman hyvin, muita ikäluokkia unohtamatta. Tämä asia on tärkeä ja monissa seurakunnissa ajankohtainen. Opinnäytetyön aihe syntyi omasta kiinnostuksesta ni vanhuksiin. Koen, että vanhuksilla on paljon arvokasta ja ainutlaatuista tietoa sen ajan jumalanpalveluskäytännöistä ja haluankin kysyä heiltä, sen ajan nuorilta, miten he jumalanpalveluksen kokivat.

Nykyään nuoria ja nuoria aikuisia yritetään saada osallistumaan jumalanpalveluksiin monenlaisilla keinoilla. Tämän takia tehdään erilaisia uudistuksia, esimerkiksi virsikirjauudistukset, liturgiauudistukset ja raamatun uudet käännökset. Halusinkin tutkia sitä, miten vanhukset muutokset kokevat. Ovatko muutokset vanhusten mielestä muuttaneet jumalanpalvelusta huonompaan vai parempaan suuntaan. Vanhukset käyvät monilla paikkakunnilla jumalanpalveluksissa ahkerasti. Jos jumalanpalvelusta vain uudistetaan ja uudistetaan, niin lopettavatko vanhukset siellä käynnin kokonaan.

Tutkimukseni avulla vanhusten ääni ja mielipiteet jumalanpalveluksesta saadaan kuuluviin. Itse ajattelen, että vanhusten mielipiteet ovat tärkeitä ja heidän näkemyksiään tulee arvostaa. Tutkimukseni tulokset ovat tärkeitä, jotta jumalanpalvelusta ei muutettaisi niin nykyaikaiseksi, että vanhukset eivät halua enää osallistua ollenkaan. Mielestäni olisi tärkeää, että vanhukset viihtyisivät jumalanpalveluksissa tulevaisuudessakin.

Tutkimukseni siis käsittelee sitä, miten vanhukset kokevat jumalanpalveluksen muuttuneen 1900- luvulta nykyaikaan. Tutkimukseni hankkeistaa Perhon seura-

kunta ja työelämänohjaajana toimii Perhon seurakunnan kirkkoherra Esko Helo-
neva. Tutkimuksessani käytetään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta. Tut-
kimuksellani pyrin kartoittamaan, miten jumalanpalvelukset ovat vanhusten mie-
lestä muuttuneet ja löytämään mahdollisia muutoksen syitä.

2 HISTORIAN HAVINAA

2.1 Suomalainen jumalanpalvelus 1400-luvulla

Vuonna 1488 saatiin Turun hiippakuntaa varten oma messukirja Missale Aboense. Kirkon alkuaikoina ehtoollinen oli katettu seurakunnan kokoustilan keskelle, mutta keskiaikaisessa messussa se oli vähitellen siirtynyt kirkon itäpäähän. Sinne oli muotoutunut kirkon kuori ja sen keskuksena oli kirkon alttari. Kuorissa toimivat papit ja heidän tehtävänsä oli toimittaa messussa Kristuksen veretön uhri yhä uudelleen ja uudelleen. Useissa keskiaikaisissa kirkoissa kuoriaita erotti kuorin muusta kirkkosalista. (Koskenvesa 1996, 10 - 11.) Kuunteleminen vaikeutui myös keskiaikaisessa messussa, koska useimmat eivät ymmärtäneet kirkon jumalanpalvelusten kieltä, joka tuohon aikaan oli latina. Messusta tulikin seurakuntalaisille yhä useammin tilanne, jossa he rukoilivat omia rukouksiaan ja seurasivat etäältä messua, jonka pappi oli valmistanut. (Kotila 2004, 109.)

Messuun valmistautumisen pappi aloitti kirkon sakastissa messupalvelijan kanssa. Pappi rukoili rukouksia pukeutumisen aikana, jotta hän olisi valmis tehtävään, jota lähti suorittamaan. Pappi tuli sakastista seurakunnan näkyviin ja pirskotteli vihkivettä itsensä, avustajansa ja kirkkokansan päälle. Tämän jälkeen alkoi messun sanaosa, jossa keskeisintä oli epistolan ja evankeliumin kuuleminen. Sanaosaa seurasi ehtoollisosa. (Koskenvesa 1996, 11 - 12.)

Huippukohta messussa oli se hetki, kun leipä ja viini muuttuivat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Lausuttuaan ehtoollisen asetussanat pappi nosti ehtoollisaineet kansan nähtäväksi ja palvottavaksi. (Kotila 2004, 109.) Ehtoollisella kirkkovieraille jaettiin ehtoollisleipä, mutta ei viiniä. Pappi nautti ehtoollisella kuitenkin sekä lei-

vän että viinin. Messun päätti vuorotervehdys, papin rukoukset ja ilmoitus messun päättymisestä. (Koskenvesa 1996, 13.)

2.2 Reformaatiokauden suomalainen messu

Uskonpuhdistuksen keskeisimpiin kiistakysymyksiin lukeutui Kristuksen läsnäolo ehtoollisessa ja ehtoollisen uhriluonne. Uskonpuhdistajat torjuivat ajatuksen, että Kristus uhrattaisiin uudestaan ehtoollisen vietossa. Ehtoollinen saattoi olla uhri ainoastaan niin, että kristityt antoivat itsensä ja lahjansa kiitosuhriksi Jumalalle Kristuksen kautta. (Kotila 2004, 116.) Uskonpuhdistajat halusivat, että sakramentit jaettaisiin molemmissa muodoissa. Reformaattoreiden mukaan ehtoollisella jaettavat leipä ja viini säilyttivät luonnollisen ominaisuutensa, mutta samalla niillä on Kristuksen ruumiin ja veren luonnollinen ominaisuus. (Koskenvesa 1996, 14.)

Luterilaisen uskonpuhdistuksen liturgiset uudistukset voidaan pelkistetysti jakaa kolmeen seikkaan. Näillä kaikilla seikoilla on keskeinen merkitys myös nykyisessä luterilaisessa jumalanpalveluksessa. Muutoksista suurin oli messun muuttaminen kansankieliseksi. Kansankielinen jumalanpalvelus avasi kirkkokansalle liturgisen rikkauden. Toinen uudistus, jota nimenomaan Luther tähdensi, oli saarnan aseman vahvistaminen. Sakramenttien rinnalla Luther korosti Jumalan sanan julistusta. Näin saarna sai keskeisen aseman jumalanpalveluksessa. Kolmas merkittävä uudistus oli se, että korostettiin seurakunnan aktiivista osallistumista ja siihen pohjautui kansankielisen virsilaulun luominen. (Cantell 1986, 119 – 120.)

Mikael Agricolan vuonna 1549 julkaisema Messu eli Herran ehtoollinen oli ensimmäinen messukirja, joka oli kirjoitettu suomenkielellä. Agricolan Messu säilytti paljon vanhaa, mutta jätti sivuun evankelisen uskon kannalta kiistanalaiset kohdat. Aikaisempaan verrattuna kansankielinen jumalanpalvelus oli todella suuri

muutos. Agricolan messua seurasi Paavali Juustenin messu, joka kulki määrätieto-
toisemmin kohti yhteistä ruotsalaista käytäntöä. (Koskenvesa 1996, 15 - 16.)

2.3 Suomalainen jumalanpalvelus kohti uutta vuosituhatta

1694 ilmestyi käsikirjan uusi laitos, joka oli melko tarkka käännös vuotta ennen
ilmestyneestä ruotsinkielisestä. 1694 vuoden jumalanpalvelusjärjestys oli voimassa
kauemmin kuin mikään muu suomalainen ohje jumalanpalveluksesta. Uudella se
korvattiin vuonna 1886. Se oli siis voimassa 192 vuotta. (Koskenvesa 1996, 16 – 17.)

Vuoden 1889 jumalanpalvelusjärjestys toi messuun alkuvirren ja palveluksen al-
kuun tuli papin lausuma alkutervehdys. 1886 vuoden jumalanpalvelusjärjestyksen
yhteydessä käyttöön otettiin myös toisen ja kolmannen vuosikerran epistolat ja
evankeliumit. (Koskenvesa 1996, 17.) 1913 vuoden kirkolliskokous hyväksyi käyt-
töön uuden kirkkokäsikirjan, ja siihen tehtiin pieniä muutoksia vuonna 1933. Uusi
evankeliumikirja hyväksyttiin vuonna 1958 ja 1968 hyväksyttiin uusi jumalanpal-
velusjärjestys. 1968 tapahtuneen uudistustyön jälkeen kirkkokäsikirjassa oli neljä
osaa: evankeliumikirja, kirkollisten toimitusten kirja, jumalanpalvelusten kirja ja
rukouskirja. 1968 hyväksyttiin myös messusävelmistö. (Kotila 2004, 144.)

2.4 Radio- ja televisiojumalanpalvelusten merkitys

Radiotoiminta alkoi virallisesti Suomessa vuonna 1926. Säännöllisesti jumalanpal-
veluksia alettiin radioida 1925 vuoden helmikuusta lähtien. (Tommila 1976, 11;
Suomi 1951, 101.) Sähköisissä kanavissa Yleisradio on välittänyt maassamme ra-
diotoiminnan alusta lähtien sunnuntaisin ja juhlapäivinä radiojumalanpalveluk-
sen. Yleisradion jumalanpalvelukset olivat radion varhaisvuosina luterilaisia.

Vuodesta 1930 tuli mukaan ortodoksinen kirkkokunta ja vapaat kirkko- ja seurakunnat tulivat mukaan sotien jälkeen. 1900-luvun lopussa radiojumalanpalveluksia välitettiin vuosittain noin toistasataa. (Nieminen 2003, 335 - 336.)

Helppoa jumalanpalveluksen radiointi ei kuitenkaan ollut. Kuuluttajan oli mentävä itse kirkkoon mikrofoni mukana ja suoritettava kuulutus samaan mikrofoniin, johon pappi sen jälkeen puhui. Radiojumalanpalvelus ei aluksi saanutkaan hyväksyntää, koska sanottiin, että radiointi tuhosi erityisesti pyhän toimituksen hartauden. Pelättiin myös sitä, että radiointi vähentäisi kirkossa kävijöiden määrää. Pahesuntaa aiheutti myös se, että joku saattoi kotona jumalanpalvelusta kuunnellessaan tupakoida tai juoda kahvia. Ajateltiin, että tämä vähentää pyhän toimituksen hartautta. (Suomi 1951, 100 – 101.)

Vaikka radiojumalanpalvelus ensin tuomittiin, oli siitä myös paljon hyötyä. Ennen kyyti jumalanpalvelukseen ei järjestynytäkään niin helposti, mitä tänä päivänä. Monellakaan ei ollut autoa ja matkat kirkkoon saattoivat olla todella pitkiä. Radiojumalanpalveluksen myötä kirkko tulikin seurakuntalaisten luo jopa kaukaisimpiin syrjäkyliin. Kaukana asuvat ihmiset saattoivat joutua hylkäämään kirkossa käyntihaaveet esimerkiksi huonon sään tai pitkän matkan takia. Radiojumalanpalveluksen myötä monet vanhuksat saattoivat kuunnella kotonaan Jumalan sanaa, vaikka he eivät olisi kirkkoon päässeetkään. (Suomi 1951, 101.)

YLE Radio 1 jumalanpalveluksen lähetysaikoja muutettiin vuoden 2007 alusta niin, että joka toinen sunnuntai lähetetään kello 18 – 19 vapaiden kirkkokuntien ja yhteisöjen sekä katollisen kirkon jumalanpalveluksia, hengellisten kesäjuhlien seuroja ja erityisjumalanpalveluksia. Jumalanpalvelusten kuuntelijamäärät ovat nousseet vuosien 2004 - 2007 välisenä aikana. Jumalanpalveluksia kuunteli keskimäärin 224 000 henkeä vuonna 2007. (Monikasvoinen kirkko 2008, 318 - 319.)

Yhdeksän prosenttia suomalaisista seurasi hengellisiä ohjelmia televisiosta viikoittain tai sitä useammin Gallup Ecclesiastica kyselyn mukaan. Hengellisten ohjelmien seuraaminen oli erityisen tavallista yli 65-vuotiaiden keskuudessa. Heistä 30% ilmoitti seuraavansa hengellisiä ohjelmia viikoittain tai vieläkin useammin. Ohjelmien seuraaminen oli selvästi vähäisempää 25 - 34-vuotiaiden keskuudessa. Keskimäärin luterilaisilla televisiojumalanpalveluksilla oli kertomuskaudella vuosittain 153 000 - 190 000 katsojaa. Katsojamäärät laskivat kuitenkin vuodesta 2005 eteenpäin. (Monikasvoinen kirkko 2008, 315 - 317.)

3 SUOMEN EVANKELISLUTERILAISEN KIRKON JUMALANPALVELUS TÄNÄÄN

3.1 Jumalanpalvelus tänään ja jumalanpalvelusuudistus

Jumalanpalveluksen on sanottu olevan seurakunnan elämän keskus. Jumalanpalveluksessa ihminen palvelee Jumalaa ja Jumala palvelee ihmistä. Luterilaisen koroituksen mukaan Jumalan toimii kuitenkin aina ensin ja ihminen vastaa kohtaamaansa hyvyysen palvelemalla Jumalaa esimerkiksi lähimmäistä rakastamalla. (Monikasvoinen kirkko 2008, 73.)

Messu on tarkoitettu seurakunnan pääjumalanpalvelukseksi ja siitä käytetään nimitystä päiväjumalanpalvelus. Messussa pääosassa ovat Jumalan sana, saarna ja ehtoollinen. Selvästi tämä näkyy messun rakenteessa, jossa keskeisinä osina ovat sana ja ehtoollinen. Seurakunnan muu jumalanpalveluselämä ja messu muodostavat yhdessä kokonaisuuden. Sen huomaa siitä, että messuissa ja muissa jumalanpalveluksissa on yhteinen perusrakenne. Erityisen kiinteää yhteenkuuluvuus on messun ja sanajumalanpalveluksen välillä. (Sariola 1998, 13 - 14.)

Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa jumalanpalvelus uudistettiin 1990-luvulla. Suomen- ja ruotsinkieliset käsikirjat otettiin käyttöön vuonna 2000. Kirkolliskokouksessa 2000 hyväksyttiin myös uudistuvaan jumalanpalvelukseen liittyvä opas *Palvelkaa herraa iloiten*. Vuonna 2004 otettiin käyttöön uusi kirkollisten toimitusten kirja eli kirkkokäsikirja III. Kirkollisten toimitusten kirjan uudistamistarpeeseen ovat vaikuttaneet yleinen kielen kehitys, uuden raamatunkäännöksen käyttöönottoaminen ja jumalanpalvelusuudistuksen tuoma liturgisen kulttuurin muutos. Uudistuksen perusteluna käytettiin myös sitä, että kirkollisten toimituk-

set ovat suurelle osalle kirkon jäsenistä yksi tärkeä syy kuulua kirkkoon. (Monikasvoinen kirkko 2008, 74.)

Käsikirjakomitea korosti sitä, että jumalanpalveluksen ja kirkollisten toimitusten uudistamisen täytyy nousta teologisista perusteista. Komitea katsoi, että jumalanpalveluksen uudistamisen on perustuttava sisällöllisiin lähtökotiin ja käytännön ratkaisut tulisi rakentaa niiden pohjalle. Tällä haluttiin välttää sitä, että kirjauudistus muodostuu vain muodolliseksi ja tekniseksi vanhan käsikirjan paranteluksi. (Kirkko muutosten keskellä 2004, 104.)

3.2 Jumalanpalveluksen musiikki

Ihmisen uskonnolliseen elämään musiikki kuuluu keskeisenä osana. Musiikin avulla ihmiset jakavat keskenään sisäistä maailmaansa ja asettuvat yhteyteen pyhän kanssa. Eri kirkoissa vaihtelee sekä musiikki että sen esittämistapa. (Nissinen 2004, 15.) Virsikirja oli suomalaiskodeissa kauan ainoa kirja. Musiikin tarjonta oli esimerkiksi maaseudulla hyvin vähäistä nykyiseen verrattuna. Ennen 1900-lukua musiikin kuuntelu ja konserteissa käyminen ei ollut mahdollista monellekaan suomalaiselle. Virret osattiin yleensä ulkoa ja niiden esittämiseen ei tarvittu ammattilaisia. (Nissinen 2004, 77.)

Nykyään Suomessa musiikin määrä on loputon. Musiikki tulee sähköisten viestimien kautta jokaisen ulottuville. Virsi on saanut myös runsaasti kilpailijoita. Virrestä onkin tullut kirkon ylläpitämä musiikkilaji. Virsi kuuluu vahvasti uskonnolliseen osakulttuuriin, mutta se on joutunut antamaan tilaa muunlaiselle nykyaikaisemmalle musiikille. Kolmannella vuosituhanella virren asema on kuitenkin ollut vahva. Kärkisijoilla äänitemyyynnissä on ollut virsilevyjä, esimerkiksi suosituimpien iskelmätähtien esittämänä. Tästä voimme päätellä, että virsien kaikupoh-

ja suomalaisten mielissä on edelleen syvä. (Nissinen 2004, 77.) Virsi on ollut ennen kaikkea kollektiivinen laulu, yhteisön laulu, joka välittää kirkon uskoa, oppia ja tunnustusta. Virsi kuuluu kirkon perinteeseen ja se on osa kristillistä kulttuuriperintöä. Virressä on kaksi osaa, siihen kuuluu sekä teksti että musiikki. (Torri-Tuominen 2008, 56.)

Virsi on varsin yleisesti jumalanpalveluksessa käytetty musiikki. Kuitenkin muiden kuin virsien laulaminen yleistyi jonkin verran kertomuskaudella 2004 – 2007. Vähintään kerran kuussa laulettiin muita lauluja kuin virsiä 15 prosentissa seurakunnista. Yleisempää virsien korvaaminen on kaupunki- kuin maaseutuseurakunnissa. (Monikasvoinen kirkko 2008, 104.)

Jumalanpalveluskirja sisältää neljä sävelmäsarjaa. Valtaosa seurakunnista on kuitenkin ilmoittanut käyttävänsä vain yhtä näistä neljästä sävelmäsarjasta. Suosituin sävelmäsarjoista oli selvästi toinen sävelmäsarja. Toista sävelmäsarjaa ilmoitti käyttävänsä 60 prosenttia seurakunnista. (Monikasvoinen kirkko 2008, 104.)

Urkujen käytöllä jumalanpalvelusmusiikissa on mielletty tietynlaiset traditiot. Kirkkomuusikot vievät tätä traditiota eteenpäin. Traditioista tärkeimpiä ovat virsien säestys ja seurakuntalaulun tukeminen ja liturgisten sävelmien soitto. Tietynlaisiin tilanteisiin ja tietynlaiselle musiikille urkumusiikki sopii ja kuuluu ehdottomasti. Kuitenkaan pelkkä urkumusiikki ei tyydytä kaikkien seurakuntalaisten tarpeita. Urkuja on aina pidetty hartaana soittimena, mutta nykyään niihin on voitu liittää esimerkiksi bändisoittimia. Tämänkaltaisten menetelmien ansiosta kuilu eri musiikkityylien välillä voi kaventua. (Torri-Tuominen 2008, 59.)

Seniorit ovat ryhmä, jota ei jumalanpalveluksen musiikkia ajatellessa tule unohtaa. Senioreita tarvitaan seurakunnassa aina ja seniorit ovat seurakunnan sitoutuneim-

pia ja uskollisimpia jäseniä siinä mihin ryhtyvät. Hyvän terveyden omaavat seniorit jatkavat yleensä pitkään musiikkiharrastuksen parissa. Seurakunnan musiikkityön tulisi suoda ikääntyneille huomiota tarpeeksi, esimerkiksi tarjoamalla heille mahdollisuuksia harrastaa musiikkia seurakunnassa. Iän karttuessa musiikalisuus ei kuitenkaan katoa minnekään ja hengellinen musiikki antaa vanhuudenpäiviin voimia. (Pekkanen 2009, 55 - 56.)

3.3 Erityis- ja gospelmessut

Seurakunnassa vietetään pääjumalanpalveluksen lisäksi myös toisenlaisia jumalanpalveluksia. Nämä tilastoidaan erityisjumalanpalveluksiksi. Viimeisen vuosikymmenen aikana on syntynyt useita uudenlaisia jumalanpalveluksia. Erityisjumalanpalvelukseen kuuluu paljon erilaisia jumalanpalveluksia. 2007 vuonna järjestettiin 24 000 erilaista erityisjumalanpalvelusta. Vuonna 2007 erityisjumalanpalveluksissa oli yhteensä noin 2,8 miljoonaa kävijää. (Monikasvoinen kirkko 2008, 84 – 85.) Lähes jokaisessa suomen seurakunnassa järjestetään erityismessuja eri kohderyhmille. Erityismessut leviävät yhä useampaan seurakuntaan ja niiden kirjo on yhä suurempi. Erityismessuissa yleensä erilaista on vain musiikki, mutta ne ovat monen järjestäjän mielestä tuoneet kirkkoon tavallista enemmän väkeä. (Rusama 2008, 4-5.)

Erityisjumalanpalveluksia on tarjolla erittäin hyvin perheille ja lapsille. Perheille ja lapsille järjestetään esimerkiksi mukulamessuja tai vauvakirkkoja. Nuoriin ja nuoriin aikuisiin vetoavia messuja on ollut vähemmän tarjolla. Erityisjumalanpalveluksia voidaan järjestää myös niin, että niihin kutsutaan joitakin erityisryhmiä. Syksystä 2004 on Helsingissä säännöllisesti järjestetty sateenkaarimessuja, joihin kutsutaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat sekä heidän läheisensä. 1986 vuoden ja sitä vanhempien käsikirjojen mukaisesti toimitetussa messuista

käytetään nimitystä perinnejumalanpalvelus. Keskimäärin niitä järjestettiin joka neljännessä seurakunnassa. Niitä järjestettiin eniten Oulun ja Mikkelin hiippakunnissa. (Monikasvoinen kirkko 2008, 86 - 87.) Seuraavassa esittelen muutamia erityismessuja tarkemmin.

Yksi nuorille ja nuorille aikuisille hyvin soveltuva messu on **pop-messu**. Messun toteutuksessa käytetään hyödyksi pop- ja rockmusiikin ilmaisutapoja ja musiikillisia aineksia. Pop-messuja on järjestetty vuosina 2004 - 2007 yhteensä kuudessa eri seurakunnassa. (Monikasvoinen kirkko 2008, 86.)

Pop- messuissa messu pyritään toteuttamaan pop-musiikin keinoin. Jumalanpalveluselämää on jo vuosisatojen ajan hallinnut kirkossa vallalla oleva klassisen musiikin perinne. Klassinen musiikki ei kuitenkaan nykyään palvele tyyliltään kaikkia seurakunnan jäseniä. Pop-messut saivat alkunsa Helsingin Töölön seurakunnasta ja niiden tarkoituksena oli saada myös työikäiset ja nuoret aikuiset mukaan seurakunnan toimintaan. Lutherkin sanoi, että evankeliumia tulisi julistaa ihmisten omalla kielellä. Pop-messun tarkoituksena onkin, että jumalanpalvelus olisi nuorten aikuisten omalla kielellä pidetty. Messun kieleen on tämän takia kiinnitetty erityisesti huomiota. Esimerkiksi rukoukset ja johdantosanat on muutettu paremmin ymmärrettäviksi. (Salmi 2008, 109.)

Lähtökohtana pop-messulle on jumalanpalvelusuudistukseen perustuva nuorten aikuisten messu, jossa musiikkina käytetään populaarimusiikkia. Messun sisältö lähentelee perhemessussa käytettyä kaavaa ja messun musiikista vastaa orkesteri. Avustajana messussa toimii pop-kuoro. Jokaisessa pop-messussa on mukana myös ajankohtainen artistivieras. Lauluina messussa käytetään virsikirjan virsien sovituksia. (Salmi 2008, 110.)

Klovnijumalanpalvelus on ihan oikea jumalanpalvelus, joka noudattaa normaalin jumalanpalveluksen kaavaa, mutta se toteutetaan mimiikan keinoin. Klovnimessussa lausuttuja sanoja ei ole ja ilman niitä Jumalalla onkin tilaa puhua jokaiselle. Klovnimessu ei ole esitys, vaan klovnit toimivat messussa liturgina ja saarnaajina. Klovnijumalanpalvelus haastaa erikoisuudellaan osallistumaan. Klovni ei ole pelle tai pelleilijä. Klovniien maskissa olevat värit kuvaavat kuolemaa, elämää ja ylösnousemusta. Klovnin väline on huumori. Tämän vuoksi sitä onkin helppo lähestyä. Huumorin avulla klovnin on myös helpompi kertoa viestinsä. Ihmiset eivät koe klovnin taholta uhkaa ja tämän takia klovnia on helppo lähestyä. (Kinanen 2008, 122.)

Klovnimessu sopii sekä aikuisille että lapsille. Lapsista voi olla hauska seurata klovnin edesottamuksia, mutta aikuiselle messussa puhuvat sisäisesti puhumat sanat ja mimiikka. Klovnimessusta jokainen löytää jotakin omaa. Klovnimessu on perinteikäs, koska sen perinteet ulottuvat kauas historiaan. Koko historian ajan klovniien tehtävinä ovat olleet totuuden puhuminen ja esimerkiksi keskiaikaisissa pyhissä näytelmissä taustalla olivat usein yhteiskunnalliset epäkohdat ja niistä kertominen. (Kinanen 2008, 122 - 123.)

Maallisen musiikin messussa maallinen musiikki valjastetaan seurakunnan jumalanpalveluselämän käyttöön, mutta myös yksittäisen kristityn hengelliseen käyttöön. Tällä ei kuitenkaan yritetä korvata perinteistä messua, jossa lauletaan virsiä. Maallisen musiikin messu korostaa, että jos kaikki taide- ja ilmaisumuodot ovat Jumalan luomia niin häntä voi myös ylistää niitä kaikkia käyttäen. (Poropudas & Kahenvirta 2008, 105.)

Parhaimmillaan messussa käytetyn musiikin tuttuus ja mahdollisuus osallistua siihen tuovat asiat ihmisen omasta elämästä jumalanpalvelukseen ja Jumalan

eteen. Yhteys toimii myös toisinpäin, jumalanpalveluksessa kuultu kappale voi tuoda pyhän hetkeksi tavalliseen arkeen. Ylistys- ja rukousluonne korostuvat maallisen musiikin messussa. Messussa käytetyissä kappaleissa pohditaan ihmisenä olemista, Jumalan luomaa maailmaa tai, vaikka eettisiä kysymyksiä. (Poropudas & Kahenvirta 2008, 105.)

Maallisen musiikin messu on saanut kuitenkin myös arvostelua, koska laulujen sanoituksista ei tule tarpeeksi hyvin esille kirkon keskeinen sanoma. Tämä ei kuitenkaan pohjimmiltaan ole ongelma, koska kirkkovuosikin tuo erilaisia näkökulmia kirkon sanomaan. Messun musiikissa julistusluonne ei ole kovin vahvasti näkyvissä ja tämän takia sen täytyy näkyä entistäkin selvemmin messun muussa liturgiassa. Ensimmäisen kerran maallisen musiikin messu järjestettiin Hakunilan kirkossa vuonna 2006. Musiikin valintaan kiinnitettiin suuri huomio ja sitä oli valitsemassa useita eri henkilöitä. Valintaa mietittiin myös siltä kannalta, että ketä messuun on tulossa. (Poropudas & Kahenvirta 2008, 106.)

3.4 Jumalanpalvelusuudistus Perhon seurakunnassa

Perhon seurakunnassakin jumalanpalvelus on uudistunut vanhoista ajoista. Haastattelin Perhon seurakunnan kirkkoherraa Esko Helonevaa siitä, miten jumalanpalvelus on muuttunut Perhossa. Esko on ollut virassa Perhon seurakunnassa 18 vuotta. Haastattelin myös Perhon seurakunnan kanttoria Arto Harjua, siitä miten jumalanpalvelusmusiikki on muuttunut. Arto on ollut virassa Perhon seurakunnassa 23 vuotta.

Perhon seurakunnassa uusia jumalanpalveluksen kaavoja alettiin harjoitella heti, kun kokeilumahdollisuus tuli. Melodiat olivat niin erilaisia, että harjoittelu oli työstä niin papille kuin seurakuntalaisillekin, mutta pikku hiljaa se alkoi kuitenkin

sujua. Kokeiluvaiheessa pidettiin muutamia uuden kaavan mukaisia jumalanpalveluksia ja vähitellen niiden määrää lisättiin. Tällä tavalla saatiin vähän tuntumaa ja ehkäistiin muutosvastarinnan syntyä. Perhossa kokeiluvaihetta kesti vajaa kaksi vuotta ja tämän jälkeen uusi kaava otettiin käyttöön. (Heloneva 2010.)

Jumalanpalvelusuudistuksen myötä virsien määrää lisättiin ja ehtoollisjumalanpalveluksesta ruvettiin käyttämään messu nimitystä. Jumalanpalvelusuudistuksen myötä myös maallikkojen aktiivisuus lisääntyi. Perhon seurakunnassa on kolmekymmentä maallikkotekstinlukijaa vuoden aikana. Jumalanpalvelusuudistus ei lisännyt erityismessujen määrää ja erityismessuja ei Perhon seurakunnassa juuri-kaan pidetä. (Heloneva 2010.)

Sävelmäsarjat muuttuivat jumalanpalvelusuudistuksen myötä. Vanhat jäivät pois ja tilalle tuli neljä uutta. Perhon seurakunnassa käytetään toista sävelmäsarjaa. Sävelmäsarjoja harjoiteltiin esimerkiksi kinkereillä. Aluksi uusia sävelmäsarjoja vähän vierastettiin, mutta kyllä niihin on nyt totuttu. Jumalanpalvelusuudistus on antanut myös kuoroille ja lauluryhmille enemmän mahdollisuuksia. Jumalanpalveluksen musiikki on kumminkin aika perinteistä Perhon seurakunnassa. Jumalanpalveluksissa on käytetty erilaisia soittimia esimerkiksi basunaa tai viulua, mutta esimerkiksi rumpuja ei ole jumalanpalveluksissa ollut. (Harju 2010.)

4 USKONNOLLISUUS JA JUMALANPALVELUKSEEN OSALLISTUMISEN MUUTOKSET

4.1 Eri ikäryhmien uskonnollisuus

Ihmisten uskonnollisuudessa eri ikäryhmissä on huomattavasti eroja. Kristinuskolla ei ole nuorten keskuudessa yhtä vahvaa asemaa kuin vanhempien keskuudessa. Alle 25-vuotiaista itseään uskonnollisena pitää vain 37 %, kun taas eläkeläisten vastaava luku on 79 %. Monet näkevät sukupolvien välisen uskonnollisuuseron kulkevan sota-ajassa. Sukupolvet, jotka ovat syntyneet sotien jälkeen, ovat vähemmän uskonnollisia kuin sotia ennen syntyneet. Muista selvästi uskonnollisempana esiintyvät eläkeläiset. (Kääriäinen, Niemelä & Ketola 2003, 192.)

Eläkeläiset osallistuvat aktiivisesti uskonnollisiin tilaisuuksiin. Heistä joka neljäs kertoo, että osallistuu uskonnolliseen tilaisuuteen vähintään kerran kuussa. 18–24-vuotiaista vain kahdeksan prosenttia ja 25–34-vuotiaista viisi prosenttia osallistuu vähintään kerran kuussa uskonnollisiin tilaisuuksiin. Eläkeläisten elämänarvot ovat uskonnolle otollisia monella tapaa. Heidän arvoissaan esimerkiksi juurien etsiminen korostuu muuta väestöä voimakkaammin. Eläkeläisille myös henkisyys ja hengellisyys ovat tärkeitä. (Kääriäinen ym. 2003, 195.) Suomalaiset nuoret ja nuoret aikuiset ovat selvästi maallistuneempia kuin vanhemmat ikäluokat. Vanhempien elämässä kristinuskolla on vahvempi asema kuin nuorten elämässä. Nykynuoret ovat myös vähemmän uskonnollisia, mitä he ennen olivat. (Niemelä 2003 148 – 149.)

Uskonnollisuutta on siis hyvin monenlaista ja eri ikäryhmillä on erilainen uskonnollinen tausta. Seurakunnan viikkotoimintaan aktiivisesti osallistuvien joukko on kaikkein konservatiivisin. Täytyykö jumalanpalveluksen siis olla jäykkä ja ahdas-

mielinen, että edes tämä pieni osa kirkon jäseniä osallistuisi siihen? Jumalanpalveluksen tulisi kuitenkin kuulua jokaisella omasta uskonnollisuudesta tai sen määrästä riippumatta. (Hytönen & Pöyhönen 2002, 27-28.)

4.2 Jumalanpalvelukseen osallistuminen ennen ja nyt

Pääjumalanpalveluksen osallistujamäärä on ollut viimeisten vuosikymmenien aikana tasaisessa laskussa (KUVIO 1). Vaikka jumalanpalvelusten osallistujamäärä onkin laskussa, niin on huomattava, että Gallup Eccelestica 2007 kyselyn mukaan suomalaiset ovat pääosin tyytyväisiä siihen, miten kirkko jumalanpalvelukset hoitaa. (Monikasvoinen kirkko 2008, 78-80.)

KUVIO 1 Pääjumalanpalvelukseen osallistuneet vuosina 1975-2008 (mukaillen Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008, 110.)

Kristinuskon kannattajat lisääntyvät maailmassa. Kuitenkin esimerkiksi Suomessa laitoskristinuskon määrä vähenee. On alettu ihannoimaan yksilöllisyyttä. Yksilöllisyyden seurakuksena jokainen katsoo asiakseen ja oikeudekseen luoda uskontonsa itse. Omaa tunnustusta pidetään henkilökohtaisena ja ajatellaan, että se ei kuulu muille. (Hiltunen 2009, 42-43.) Kuva suomalaisista muodostuu maalliseksi, jos uskonnollisuutta tarkastellaan julkisen osallistumisen näkökulmasta. Suomalaisten julkinen uskonnonharjoitus on vähäistä ja se on vähentynyt selkeästi 1900-luvulla. Suomalaisten uskonnollisuus onkin luonteeltaan yksilöllistä ja suomalaiset eivät osallistu ahkerasti julkiseen uskonnolliseen toimintaan. (Kääriäinen ym. 2003, 165, 174.) Suomalaiset siis ihannoivat uskonnollisuudessa yksilöllisyyttä. Tämä yksilöllisyyden ihannoininti vaikuttaa varmasti osittain siihen, että jumalanpalveluksten kävijämäärät ovat laskeneet vuosi vuodelta.

5 HAASTATTELUTUTKIMUS PERHOLAISILLE VANHUKSILLE

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaiseksi perholaiset vanhukset kokivat jumalanpalveluksen ennen ja minkälaiseksi he kokevat sen tänä päivänä. Olen pitänyt aina vanhuksista ja työskennellyt heidän parissaan, joten oma kiinnostus aiheetta kohtaan on suuri. Nykyään jumalanpalvelukset muuttuvat ja minulle heräsin huoli siitä, viihtyvätkö jumalanpalveluksissa sellaiset ihmiset, jotka arvostavat perinteistä jumalanpalvelusta. Jumalanpalvelus on muuttunut entisajasta tähän päivään monella tavalla. Vanhuksilla onkin paljon arvokasta tietoa entisajan jumalanpalveluksesta, jota haluan tutkimuksessani hyödyntää.

Tutkimusongelmat tiivistetysti:

1. Miten jumalanpalvelus on muuttunut entisajasta tähän päivään?
2. Pitävätkö vanhukset jumalanpalveluksia mielekkäinä?
3. Miten vanhukset haluaisivat uudistaa jumalanpalvelusta?

Valitsin nämä tutkimusongelmat aivan tietyistä syistä ja näihin tutkimusongelmiin pyrin saamaan vastauksia haastattelukysymysten avulla. Ensimmäisen ongelman valitsin, koska on mielenkiintoista tietää, miten jumalanpalvelus on muuttunut entisajasta tähän päivään. Ajattelin myös, että vanhuksilla on siitä asiasta hyvin paljon arvokasta tietoa. Toisen ongelman valitsin, koska halusin selvittää, miten vanhukset kokevat nykyaikaisen jumalanpalveluksen. Pitävätkö he sitä mielekkäänä muutoksista huolimatta? Kolmannen ongelman valitsin, koska halusin tietää, olisivatko vanhukset halukkaita uudistamaan jumalanpalvelusta. Ajattelen, että vanhuksilla saattaa olla paljonkin hyviä uudistamisideoita, jos heiltä vain asiaa kysytään.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä käytin haastattelua. Ajattelin, että vanhuksia tutkittaessa haastattelu on ehdottomasti paras tapa toimia. Haastatteleamalla vanhuksia itse henkilökohtaisesti sain aineistosta paljon rikkaampaa ja monipuolisempaa. Ajattelen myös, että vanhukset ovat valmiimpia kertomaan aiheesta, kun he näkevät minut haastattelijana henkilökohtaisesti ja saavat kasvokkain vastata kysymyksiini.

Tutkimushaastattelu pohjimmiltaan rakennetaan samoilla keinoilla kuin muutkin keskustelut. Tutkimushaastattelulla on erityiset osallistujaroolit ja erityinen tarkoitus, toisin kuin arkikeskustelussa. Haastattelija on tietämätön osapuoli ja haastateltavalla on aiheeseen liittyvä tieto. Yleensä haastattelua ryhdytään tekemään tutkijan aloitteesta ja tutkija yleensä ohjaa haastattelua haluttuun suuntaan ja yrittää johdattaa keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22.)

Haastattelun etuna on se, että vastauksia on mahdollisuus tulkita enemmän kuin esimerkiksi postikyselyssä. Tutkimusmenetelmänä haastattelu on myös hyvä, koska haastattelussa on mahdollisuus nähdä haastateltavan ilmeet eleet ja haastattelija voi kertoa asiasta laajemmin kuin tutkija osaa ajatellakaan. Haastattelussa voidaan myös pyytää perusteluja annetulle mielipiteille ja esittää lisäkysymyksiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205.)

Vanhukset olivat haastatteluissani yleensä innokkaita vastaamaan kysymyksiin, joita kysyin. Minun täytyi kuitenkin olla tarkkana, koska aika usein puheen aiheet meinasivat kääntyä toisiin asioihin. Haastateltava olisi usein halunnut kertoa minulle paljon muutakin kuin kyseisestä asiasta. Muutamassa haastattelutilanteessa kävi myös niin, että en ymmärtänyt, mitä haastateltava vastauksellaan tarkoitti.

Oli kuitenkin hyvä, että pystyin selventämään asian heti. Välillä kävi myös niin, että haastateltava ei ymmärtänyt minun kysymystäni ja tällöin minulla oli heti mahdollisuus tarkentaa kysymys.

Heikkoutena haastattelussa on aika ja raha. Esimerkiksi kyselyyn verrattuna haastattelu vie paljon aikaa ja on melko kallis tutkimusmenetelmä. Haastattelun ongelmaksi voidaan katsoa myös haastateltavan ja haastattelijan suuri ikäero. Haastattelijan ja haastateltavan erilainen hierarkkinen asema saattaa aiheuttaa myös ongelmia. Vähemmän koulutusta saanut vanhus saattaa suhtautua korkeasti koulutettuun opiskelijaan liian arvostavasti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74; Lumme-Sandt 2005, 129-130.)

Yleensä vanhukset vastasivat vapautuneesti kysymyksiin. Välillä minulla oli kuitenkin sellainen olo, että meillä oli liian erilaiset asetelmat, koska minä olin heidän mielestään hyvin korkeasti koulutettu oikein ammattikorkeakoulun opiskelija. Yritin kuitenkin haastatteluissa välttää tätä mielikuvaa ja luoda mahdollisimman rennon ja välittömän tunnelman. Toisaalta, jotkut haastateltavat ajattelivat myös varmasti, että olen nuori opiskelijatyttö, jota halutaan auttaa. Ajattelen myös, että eduksi oli se, että olen aiemmin työskennellyt vanhainkodissa ja vanhusten kanssa jutteleminen on hyvin tuttua. Koodasin vanhukset tutkimustani varten niin, että numeroin vanhukset numeroilla 1-5.

5.3 Vanhukset haastateltavina

Päätettyäni, että alan tutkia vanhuksia ja valittuani menetelmäksi haastattelun aloin miettiä, miten toimin. Teoriaosan jo melkein loppuun kirjoitettuani päätin aloittaa haastattelujen valmistelun. Aluksi minun täytyi suunnitella, mitä haluaisin kysyä vanhuksilta. Aloin miettiä haastattelukysymyksiä (LIITE1), joiden avulla

saisin mahdollisimman hyvin vastauksia tutkimusongelmiini. Mietittyäni kysymykset käytin ne seminaarissa tarkasteltavana, jotta ne mahdollisimman hyvin vastaisivat tarkoitustaan.

Kysymysten suunnittelun aikana mietin myös sitä, ketä haastattelisin. Tutkimuksessa on kysymys nimenomaan perholaisten vanhusten jumalanpalveluskemuksista, joten ajattelin, että haastateltavien valinnassa yksi kriteeri tulisi olla se, että he ovat alkuperäisiä perholaisia. Alustavasti valitsin viisi perholaista vanhusta, joita haastattelisin. Yritin valita eri-ikäisiä vanhuksia ja vanhuksia, jotka ovat erilaisissa elämäntilanteissa.

Haastattelu alkaa, kun haastattelusta sovitaan ja yleensä tämä tapahtuu puhelimitse. Tässä vaiheessa tuleekin jo ottaa huomioon haastateltavan iän tuomat vaatimukset. Puhelimeen vastaaminen saattaa kestää kauemman kuin nuoremmilla ihmisillä ja puhelimesta puhuminen vieraan ihmisen kanssa saattaa olla kankeaa ja kuulo ei välttämättä ole yhtä hyvä kuin nuoremmilla ihmisillä. Ensimmäisen yhteydenoton jälkeen voi vanhukselle lähettää kirjallisen tiedotteen, josta käy ilmi haastattelu aika, haastattelijan yhteystiedot ja haastattelun tarkoitus. Tällaisen tiedotteen voi jättää haastateltavalle myös haastattelemassa käydessään. (Lumme-Sandt 2005, 128.)

Minunkin tekemässä haastattelussa ensimmäinen yhteydenotto haastateltaviini tapahtui puhelimitse. Soitin jokaiselle haastateltavalleni, esittelin itseni ja kerroin, mitä asiani koskee. Kaikki vanhukset, joille soitin, suostuivat haastatteluun. Sovin vanhusten kanssa haastatteluajankohdan ja kysyin kävisikö, että haastattelu tapahtuisi heidän kotonaan. Yritin puhelinkeskustelussa korostaa erityisesti haastatteluajankohtaa useaan kertaan, jotta vanhukset muistaisivat sen. Yhteistä haastat-

teluajankohtaa ei ollut vaikeaa löytää, koska monet haastateltavistani sanoivat, että kyllä eläkeläisillä on aikaa. Sano vain, milloin sinulle kävisi.

Menin siis jokaisen vanhuksen luo henkilökohtaisesti, esittelin itseni ja sen, mitä olen tekemässä. Annoin myös haastattelun yhteydessä jokaiselle haastateltavalle tiedotteen (LIITE 2), jossa oli vielä kerrottu kuka olen, miksi haastatteluja teen ja omat yhteystietoni. Tämän tiedotteen tein haastateltavaa varten, jotta hän muistaa vielä myöhemminkin, että kuka se haastatteli olikaan. Tiedotteella halusin välittää myös tietoa haastattelusta haastateltavan omaisille.

Haastatteluja varten minulla oli nauhuri, jolla nauhoitin kaikki haastatteluni. Tämä lisää huomattavasti tutkimukseni luotettavuutta, koska voin vastauksia analysoidessani kuunnella haastattelut uudestaan. Haastattelun alussa kerroin haastateltaville myös sen, että haastatteluja ei kuuntele kukaan muu kuin minä ja tutkimuksessa ei tule ilmi nimiä eikä muitakaan henkilötietoja. Uskon, että tämä vapautti haastattelihoita kertomaan asioista vapautuneemmin. Haastattelujen jälkeen litteroin ne. Kuuntelin ne uudestaan nauhurista ja kirjoitin ne lähes sanasta sanaan ylös myöhempää analysointia varten. Ajattelin, että minun olisi helpompi analysoida aineistoa, kun se olisi puhtaaksi kirjoitettuna luettavassa muodossa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Kohderyhmän kuvaus

Haastateltavien vanhusten ikä oli 70–85-vuotta. Ajattelin haastatteluja suunnitella sitä, että haastateltavat eivät saisi olla kuitenkaan liian vanhoja, jotta he osaisivat vastata kysymyksiini. Vanhusten terveydentila vaikutti myös haastateltavien valintaan. Terveydentilan otin huomioon, koska esimerkiksi todella huonokuntoisille vanhuksille vastaaminen voisi olla liian raskasta. Yritin valita haastateltavat mahdollisimman erilaisista elämäntilanteista. Haastateltavista miehiä oli kaksi ja naisia oli kolme. Tärkeänä asiana haastateltavien valinnassa pidin sitä, että he ovat alkuperäisiä perholaisia. Tätä pidin tärkeänä, koska eihän tutkimus kerro perholaisen vanhusten jumalanpalveluskokemuksista, jos haastateltavat ovat asuneet nuoruutensa jossain muualla. Perhon seurakunnassa lestadiolaisuus vaikuttaa myös vahvasti, joten osa haastateltavista oli lestadiolaisia.

6.2 Jumalanpalvelus muuttuu

Jokaisen vastaajan mielestä jumalanpalvelus oli muuttunut jonkin verran entisajasta tähän päivään. Muutoksia oli heidän mielestään tapahtunut sekä huonompaan että parempaan suuntaan. Useimmat vastaajista kokivat, että eniten jumalanpalveluksissa olivat muuttuneet virret ja jumalanpalveluksen tunnelma. Toisaalta muuttuviksi tekijöiksi koettiin myös papin asema jumalanpalveluksen yhteydessä ja kirkossa kävijöiden määrä. Muutamat vastaajista kokivat myös, että jumalanpalvelus ei kosketa nykyään samalla tavalla kuin nuoruudessa.

Jotkut vastaajista kokivat, että saarnat eivät kosketa enää samalla tavalla kuin ennen. Suomessa saarnaa on totuttu pitämään jumalanpalveluksen huippukohtana. Kirkossa on käyty kuuntelemassa saarnoja iät ja ajat. Hyvä saarna on luontevalla puheen rytmillä esitetty eikä se leiju sfääreissä. Hyvässä saarnassa pääaihe tuodaan kuulijoiden tietoisuuteen fiksulla ja kypsällä tavalla. Jos saarna on hyvä, se saa ajattelemaan, että tuon ihmisen kanssa juttelisin pitempäänkin. Hyvä saarna ei myös koskaan kestä kahtatoista minuuttia pitempään. (Ahola 2007.)

Huonompaan suuntaan tapahtuneet muutokset koskivat monien haastateltavien mielestä virsiä.

Virsisäki tulee semmosta rytmiä, että ei tiiä, että onko tämä virttä, vai mitä tämä on (Haastateltava 5).

Virsiä muutokset vanhempaa ihmistä ärsyttää. Ne muutaman sanan eri järjestykset ja rytmin muuttuminen. Joskus on mahdotonta nähdä virsiä muutosten tarkoitusta. (Haastateltava 2.)

Monien haastateltavien mielestä jumalanpalveluksen yleinen olemus ja tunnelma olivat myös huonontuneet.

Ku on nii kire, ettei vanhempi ihminen taho perässä pysyä (Haastateltava 4).

Ennen ainakin tykkäsin jumalanpalveluksesta enemmän. Nyt on tullu niin paljon sitä teatteria kirkkoon. Kirkossa on vähän kaiken näköstä jo. (Haastateltava 5.)

Äläkää tehkö minun isäni huoneesta markkinapaikkaa (Haastateltava 1).

Jumalanpalvelus oli haastateltavien mielestä muuttunut myös parempaan suuntaan. Lähes jokainen haastateltava koki myös parempaan suuntaan tapahtuvia muutoksia.

Kyllähän se niinku minusta on paljon juhlallisempaa nykyään (Haastateltava 3).

Nykyään maallikoillakin on paremmat mahdollisuudet osallistua jumalanpalveluksiin. Kirkon historiassa on ollut sellaisia aikoja, jolloin seurakunta on jäänyt

papin toimittaman jumalanpalveluksen passiiviseksi seuraajaksi. Seurakunnassa voi olla aktiivisia jäseniä, jotka osallistuvat jumalanpalveluksen toimittamiseen. Olisi kuitenkin pyrittävä siihen, että jokainen seurakuntalainen voisi osallistua. (Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 72.)

Ei se paha oo, että siihen on tullut maallikoita mukaan (Haastateltava 2).

Papin asema jumalanpalveluksen yhteydessä koettiin myös muuttuvaksi asiaksi. Monet vastaajista kertoivat, että papin asema ja käytös ovat muuttuneet monella tavalla. Entisajan papit koettiin pelottaviksi ja hyvin arvovaltaisiksi henkilöiksi. Nykyajan papit taas koetaan helpommin lähestyttäviksi ja nuoremmiksi kuin ennen.

Nykyään on papitki niin välittömiä, ennen ne oli semmosia jurrikoita (Haastateltava 3.)

Vanhusten mielestä jumalanpalveluksessa oli tapahtunut muutoksia myös kävijämäärässä ja siinä, käydäänkö jumalanpalveluksissa perhekunnittain vai yksin. Useimmat vastaajista sanoivat, että ennen kirkossa käytiin useammin. Monet vastaajat sanoivat myös, että heidän nuoruudessaan jumalanpalvelukseen osallistui koko perhe.

Ennen vanhaan käviki koko perhe, se oli selevä ku hevosella lähetettiin, ni sillo oli koko perhe mukana (Haastateltava 5).

6.3 Katosiko muutosten myötä mielekkyys osallistua?

Useimmat haastateltavat kokivat jumalanpalveluksen mielekkääksi ainakin joiltakin osin. Monet vastaajat kuitenkin kritisoivat tehtyjä muutoksia ja kokivat olonsa haikeaksi kaikkien muutoksien keskellä.

Ennen se jumalanpalvelus oli koskettavampi. Nyt se mennee vähän niinku, että se ei niin syvällisesti kosketa. (Haastateltava 5.)

Vastaajissa oli mukana myös sellaisia, joiden mielestä jumalanpalvelus on hyvä nykyisellään muutoksineen kaikkineen.

Kaikki on hyvää, virren veisuu ja kaikki ei siitä mitään voi karsia (Haastateltava 1).

Monista haastateltavista kuitenkin huokui se, miten he kaipaavat vanhaa entisajan jumalanpalvelusta, jossa saarnattiin koskettavasti antaumuksella ja virret veisattiin virsinä eikä iskelmämusiikkia tuotu kirkkoon. Monien vanhusten äänessä oli kuultavissa muutosten aiheuttamaa haikeutta. Jumalanpalvelushan ei ole samanlainen kuin ennen. Jumalanpalveluksissa käynnistä on kuitenkin monelle tullut totuttu tapa ja sinne lähdetään muutoksista huolimatta joka sunnuntai. Suurin osa haastateltavista sanoi, että jos paikanpäälle kirkonpenkkiin ei päästä niin jumalanpalvelus kuunnellaan radiosta tai katsotaan televisiosta.

Monille vanhuksille jumalanpalvelus on ollut ja on edelleen todella tärkeä. Kuitenkin tästä huolimatta jumalanpalveluksia muutetaan nuorekkaammiksi. Virsiä uudistetaan ja vanhoista perinteistä ei enää haluta pitää kiinni. Ajatellaan, että ne ovat vanhanaikaisia, eivätkä houkuttele kirkkoon ainakaan nuoria. Minulle herää kuitenkin huoli näiden kaikkien uudistusten keskellä. Katoaako vanhuksilta muutosten myötä mielekkyys käydä jumalanpalveluksissa, jotka ovat heille todella tärkeitä?

6.4 Olisiko halua uudistaa?

Haastattelussa kysyin vanhuksilta myös sitä, miten he uudistaisivat jumalanpalvelusta, jos siihen olisi mahdollisuus. Kysyin tätä, koska ajattelin, että ehkä vastausten avulla huomataan myös se, millaisia uudistuksia vanhukset haluaisivat. Monet vanhukset vastasivat juuri tähän kysymykseen, että enhän minä nyt voi mitään

mennä sanomaan. Yksi haastateltava erosi joukosta, koska hän oli poikkeuksellisen uudistushaluinen.

Voishan sitä uudistaa näitä aikoja, ku se on joka sunnuntai kello 10. Vois ajatella sitä aikaa, vaihdella vaikka. (Haastateltava 2.)

Haastateltava 2 sanoi myös, että messussa käytetään uskontunnustuksessa pitkää kaavaa. Haastateltavan mukaan olisi mukavampaa, jos käytössä olisi se lyhyempi kaava, niin sen saisi lausua ulkomuistista. Haastateltava haluaisi myös muutosta synnintunnustukseen.

Ois hyvä, jos otettas käyttöön, että synnintunnustus lausuttais yhteen ääneen. Henkilökohtainen synnintunnustus tuntuisi läheisemmältä. (Haastateltava 2.)

Eräs vanhus olisi halunnut myös vähän hidastaa jumalanpalveluksen vauhtia. Vanhukset ovat kuitenkin jo iältään vanhempia ja heidän on hankalampi pysyä jumalanpalveluksen kaavan mukana.

Nykyään huonompi mahdollisuus niin äkkiä katella virret (Haastateltava 4).

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen tulosten luotettavuuteen vaikuttivat monet tekijät. Aluksi perehdyin aiheeseen liittyvään teoriapohjaan, jonka avulla halusin saada selville aiheeseen liittyvää tietoa. Ajattelin, että teorian pohjalta minun olisi ehkä helpompi alkaa miettimään esimerkiksi haastattelukysymyksiä. Ennen haastattelukysymysten tekemistä olin ehtinyt perehtyä vähän myös tutkimuksen tekemisestä kertovaan kirjallisuuteen.

Haastattelun etuna on joustavuus, koska haastattelun aikana haastattelijalla on mahdollisuus esittää kysymys uudestaan, selventää kysymystä ja varmistaa asia, jotta väärinkäsityksiä ei pääse syntymään. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 73.) Haastatte-

lun aikana huomasin, että se on tutkimusmenetelmänä varsin hyvä ja luotettava. Haastattelun aikana pystyin esimerkiksi tarkentamaan haastattelukysymyksiä, jos vanhus ei niitä ymmärtänyt. Toisaalta pystyin myös tarkentamaan, jos en ollut varma siitä, mitä haastateltava vastauksellaan tarkoitti. Haastattelutilanteessa huomasin myös sen, että haastattelun aikana pystyy seuraamaan vanhusten ilmeitä ja eleitä, jotka nekin mielestäni kertovat paljon.

Haastattelussa tutkimusmenetelmänä on myös huonoja puolia. Ajattelen, että tekemissäni haastatteluissa huonoiksi puoliksi voisi lukea sen, että en ole kovinkaan kokenut haastattelujen tekijä. Mietin myös, sainko haastattelutilanteesta sellaisen, että vanhukset uskalsivat kertoa minulle jumalanpalveluskokemuksistaan. Toisaalta tähän vaikutti varmasti se, että olen ollut vanhusten kanssa aikaisemmin paljon tekemisissä, joten minulla on kokemusta siitä, miten heitä kannattaa lähestyä.

Tulosten luotettavuuteen vaikuttaa myös haastateltavien valinta. Itse halusin tutkia nimenomaan jumalanpalvelusta perholaisten vanhusten näkökulmasta, joten haastateltavistani kaikki olivat alkuperäisiä perholaisia. Tämä parantaa luotettavuutta siltä osin, että vanhukset osaavat varmasti kertoa Perhon seurakunnan jumalanpalveluksesta. Saatetaan ajatella, että vanhuksilta ei voida saada luotettavaa tietoa. Tämän otin huomioon siinä, että haastateltavat olivat vielä hyväkuntoisia.

7 POHDINTA

Mielestäni vanhukset ovat tärkeä osa seurakunnan toimintaa ja monille heistä seurakunnan tilaisuudet ja erityisesti jumalanpalvelukset ovat tärkeitä. Nykyään jumalanpalvelus on kuitenkin uudistunut monella tavalla ja vanhuksilla on uudistuksista sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Haastattelutilanteet sujuivat hyvin, ja sain kaikilta vanhuksilta vastaukset kysymyksiin. Jokainen haastattelu oli totta kai erilainen ja ainutlaatuinen, mutta kaikki haastattelut olivat kuitenkin käyttökelpoisia.

Tutkimuksessa on haastateltu perholaisia vanhuksia ja pyritty selvittämään heidän jumalanpalveluskokemuksiaan. Vanhukset kokivat jumalanpalveluksessa tapahtuneet muutokset sekä negatiivisinä että positiivisinä. Jumalanpalvelus on kuitenkin muutoksista huolimatta vanhusten keskuudessa erittäin suosittu ja siihen osallistutaan ahkerasti. Jos paikalle ei päästä itse, jumalanpalvelus kuunnellaan radiosta tai katosotaan televisiosta.

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, jumalanpalveluksissa tapahtuvia muutoksia, jumalanpalveluksen mielekkyyttä ja sitä, haluaisivatko vanhukset uudistaa jumalanpalvelusta jotenkin. Tutkimustuloksista paljastuu, että vanhusten mielestä jumalanpalveluksessa on tapahtunut paljon muutoksia. Muutoksia oli tapahtunut sekä parempaan että huonompaan suuntaan. Negatiivisena vanhukset kokivat esimerkiksi virsien muuttumisen ja positiivisena koettiin esimerkiksi se, että maallikot ovat saaneet mahdollisuuden osallistua jumalanpalveluksiin. Vanhukset kokevat jumalanpalveluksen tärkeäksi ja haluavat osallistua siihen. Tästä voisi päätellä, että jumalanpalvelukset koetaan mielekkäiksi, vaikka haastatteluista olikin havaittavissa haikeutta kaikkien muutosten keskellä. Vanhukset eivät olleet ko-

vinkaan uudistushaluisia. Useat heistä sanoivat, että eivät he haluaisi oikein mitenkään uudistaa jumalanpalvelusta.

Itse ajattelen, että jumalanpalvelus tulee varmasti muuttumaan tulevaisuudessa-kin. Olisi kuitenkin hyvä, että muutoksissa muistettaisiin ottaa huomioon myös vanhukset. Vanhukset eivät välttämättä kokisi tapahtuvia muutoksia niin negatiivisina, jos heillä olisi tunne, että heidät on otettu huomioon muutoksia tehtäessä. Pienilläkin asioilla on merkitystä, jos vanhukset tuntevat tulleensa kuulluiksi, he varmasti suhtautuvat muutoksiin positiivisemmin.

LÄHTEET

Ahola, S. 2007. Saarna kaikuu enää harvoille. Helsingin sanomat.

Cantell, R. 1989. Menkäämme herran huoneeseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Harju, A. 2010. Kanttorin haastattelu 23.3.2010. Perhon seurakunta.

Heloneva, E. 2010. Kirkkoherran haastattelu 22.3.2010. Perhon seurakunta.

Hiltunen, P. 2009. Kirkkokansa ja kansanusko. Teoksessa J. Komulainen & M. Vähäkangas (toim.) Luterilaisen Suomen loppu. Porvoo: WS Bookwell Oy, 41-61.

Hirsjärvi, S., & Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15 uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hytönen, M. & Pöyhönen, V. 2002. Mihin menet Suomen kirkko. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Kinanen, J. 2008. Klovnimessu. Teoksessa A. Mäkinen & J. Koivisto (toim.) Elämän makuinen messu. Hämeenlinna: Karisto, 122-130.

Kirkko muutosten keskellä. Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 2000-2003. 2004. Tampere: kirkon tutkimuskeskus.

Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008. Kirkkohallitus. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. Saatavissa:
[http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/384B87F89622F8FEC225763A003CB216/\\$file/Kirkon_tilast_vuosikirja_2008.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/384B87F89622F8FEC225763A003CB216/$file/Kirkon_tilast_vuosikirja_2008.pdf) Luettu: 26.1.2010.

Koskenvesa, E. 1996. Suomalainen messu kohti yhdeksättä uudistustaan. Teoksessa K. Salonen (toim.) Mikä messu. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 9-19.

Kotila, H. 2004. Liturgian lähteillä. 3. uudistettu painos. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Kääriäinen, K., Niemelä, K. & Ketola, K. 2003. Moderni kirkkokansa. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Lumme-Sandt, K. 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tampere: Vastapaino, 125-144.

Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 2004-2007. 2008. Tampere: kirkon tutkimuskeskus.

Niemelä, K. 2003. Suomalaisten uskonnollisuus uuden vuosituhannen alussa. Teoksessa E. Helander (toim.) Muutoksen tulkkina. Helsinki: Kirjapaja Oy, 140-157.

Nieminen, H. 2003. Uskonnollinen viestintä yhteiskunnan muutosprosessissa. Teoksessa E. Helander (toim.) Muutoksen tulkkina. Helsinki: Kirjapaja Oy, 333-347.

Nissinen, M. 2004. Elinvoimainen virsi. Teoksessa J. Haapasalo, L. Lauerma, M. Nissinen & P. Suikkanen (toim.) Kirkkomusiikki. Helsinki: Edita prima Oy, 77-78.

Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalvelusten opas. 2009. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy. Saatavissa:
[http://apostoli2.evl.fi/julkaisut.nsf/0/2EDDC0534B0B6DE6C2257685004A859B/\\$file/jp-opas.pdf](http://apostoli2.evl.fi/julkaisut.nsf/0/2EDDC0534B0B6DE6C2257685004A859B/$file/jp-opas.pdf) Luettu: 17.3.2010.

Pekkanen, J. 2009. Jumala rakastaa musiikkia. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Poropudas, S. & Kahenvirta, T. 2008. Maallisen musiikin messu. Teoksessa A. Mäkinen & J. Koivisto (toim.) Elämän makuinen messu. Hämeenlinna: Karisto, 105-108.

Rusama, H. 2008. Erityismessut kotiutuvat kirkkoon. Kotimaa 37, 4-5.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tampere: Vastapaino, 22-56.

Salmi, M. 2008. Pop-messu. Teoksessa A. Mäkinen & J. Koivisto (toim.) Elämän makuinen messu. Hämeenlinna: Karisto, 109-111.

Sariola, Y. 1998. Mennään messuun. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Suomi, V. 1951. Suomen yleisradio 1926 – 1951. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy.

Tommila, P. 1976. Tiedonvälitys Suomessa radiotoiminnan alkaessa. Teoksessa P. Tulppo (toim.) Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Porvoo: WSOY, 11-19.

Torri-Tuominen, M. 2008. Laulamme uutta virttä. Teoksessa A. Mäkinen & J. Koivisto (toim.) Elämän makuinen messu. Hämeenlinna: Karisto, 53-63.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaja Oy.

LIITTEET

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Minkä ikäinen olette?
2. Oletteko osallistuneet jumalanpalveluksiin ennen?
3. Osallistuttekko jumalanpalveluksiin nykyään?
4. Mitkä ovat mielestänne hyviä asioita jumalanpalveluksessa?
5. Mistä asioista ette pidä nykyisessä jumalanpalveluksessa?
6. Miten haluaisitte muuttaa nykyistä jumalanpalvelusta?
7. Olivatko papit ennen erilaisia jumalanpalveluksen yhteydessä?
8. Kävikö jumalanpalveluksessa ennen koko perhe?
9. Osallistuuko jumalanpalvelukseen nykyään koko perhe?
10. Miten usein kävitte ennen jumalanpalveluksissa?
11. Miten usein käytte nykyään?
12. Miltä teistä tuntuu, kun jumalanpalvelus on muuttunut?

TIEDOTE

Olen Jenni Kultalahti ja opiskelen Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulussa Yli-vieskassa kirkon nuorisotyönohjaajaksi. Teen tällä hetkellä opinnäytetyötä ja sitä varten haastattelen vanhuksia eri puolilla Perhoa. Yhdeksi haastateltavaksi valitsin teidät xxxx xxxx. Opinnäytetyöni aihe on jumalanpalvelus ennen ja nyt. Pyrin työssäni tutkimaan, miten jumalanpalvelus on muuttunut entisajasta tähän päivään. Vanhusten kokemukset ovat tässä työssä ensiarvoisen tärkeitä ja siksi olenkin kiitollinen, että sain haastatella teitä.

Jenni Kultalahti

Osoite: xxxxxxxx xx

xxxxx xxxxxxxx

Puh. xxx xxx